

TARİHÎ KENT MERKEZLERİNDE YENİDEN CANLANDIRMANIN KÜLTÜREL BOYUTU*

Cultural Dimension of Revitalization in Historical City Centers

Dr. Gözde TEKİN**

ÖZ

Kentleşme, mekân olarak kentleri ve özne olarak bireyleri/toplumları etkileyen ve onlardan etkilenen bir süreçtir. Bu süreçte kentlerin konut alanları, ticari mekânları, açık ve kapalı kamusal mekânları değişikliğe uğramış, bu değişikliklerden toplumların üretim ve tüketim biçimleri, yaşam tarzları ve kültürel pratikleri doğrudan etkilenmiştir. Özellikle büyük kentlerde, kentleşmenin ilk yıllarından başlayarak günümüze kadar en büyük değişikliklerin gözlemlendiği mekânlar arasında, "tarihî kent merkezi", "eski kent merkezi", "tarihî kent içi alan" ya da "tarihî kentsel alan" gibi farklı şekillerde adlandırılan alanlar yer almaktadır. Tarihleri kentlerin kuruluşuna kadar götürülebilen merkezler, pek çok tarihî ve kültürel miras unsuru barındırmakta; bu sebeple de "kentsel sit alanı" statüsüne girmektedir. Ayrıca tarihî kent merkezleri, doğal ve kültürel miras unsurlarını barındırmasının yanında kentli için ticari, toplumsal ve kültürel imajlarıyla bir kamusal alan işlevi görmektedir. Ancak hızlı, aşırı ve plansız nüfus hareketleri kent merkezlerinde bir yığılmaya neden olmuş, yeni iş alanlarının, üretim ve tüketim mekânlarının inşası ile bu merkezler sakinlerini ve cazibesini, ticari ve ekonomik işlevini yitirmiş ve zaman içinde çöküntü alanı hâline gelmiştir. Hem yaşam alanı hem de ticari ve toplumsal olarak terk edilen bu merkezlerin kültürel ve tarihî miras unsurları da bu süreçten etkilenmiştir. Ancak zamanla buralara odaklanan kentsel yenileme ve canlandırma uygulamaları gündeme gelmiştir. Kültürel ve tarihî mirası barındırması dolayısıyla kent ve kültürel miras yaklaşımlarının ve çalışmalarının temel konularından olan tarihî kent merkezleri, kentsel koruma yaklaşımlarında öncelikle somut miras unsurlarının korunması açısından gündeme gelmişse de kültürel miras yaklaşımlarındaki değişimler neticesinde tek yönlü kentsel koruma yaklaşımları yerini somut ve somut olmayan kültürel mirası birlikte ele alan bütüncül yaklaşımlara bırakmıştır. Bu değişiklik, kentsel koruma yöntemlerinden biri olarak değerlendirilen kentsel yenileme ve yeniden canlandırma uygulamalarını çok yönlü ele almaya imkân sağlamış; konunun fiziki yenilemenin ötesinde kültürel bir yenileme süreci olarak değerlendirilmesini zorunlu kılmıştır. Kent merkezlerinde hayata geçirilen yeniden canlandırma projelerinin temelde üç boyutu olduğu söylenebilir: Kültürel mirası koruma boyutu, turizm boyutu ve toplumsal boyutu. Bu makale kapsamında toplumsal boyut, bu merkezlerin kültür aktarımı ve paylaşımına olanak sağlayan kültürel mekân olma özellikleri bağlamında ele alınmış; yeniden canlandırmanın kültürel boyutuna odaklanılmıştır. Bu doğrultuda öncelikle kentsel yenileme ve yeniden canlandırma kavramları açıklanmış; kent merkezlerinin yeniden canlandırılmasını gündeme getiren neden ve süreçlere değinilmiştir. Yeniden canlandırmanın kültürel mekân boyutu ise, 2003 tarihli Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi'nin sadece miras unsurlarını değil kültürel mekânları da korumaya dâhil etmesinden hareketle, aktarım işlevi güçlü olan kültürel mekân kaybının sebepleri, bu kaybın doğurduğu sonuçlar ve günümüzde bu mekânlara duyulan ihtiyaç odağında ele alınmış; yenilenen mekânların kentliler açısından paylaşım ve aktarım ortamları yaratması bağlamında değerlendirilmiştir. Ayrıca canlandırılan alanların kültürel toplanma mekânı olma boyutunun öne çıktığı uygulama ve proje örneklerine yer verilmiştir. Bu doğrultuda somut olmayan kültürel mirasın korunması ve aktarımı noktasında Sözleşme'nin de önerdiği kültürel yönü de kapsayan çok yönlü yeniden canlandırmanın ve bütüncül koruma yaklaşımlarının önemi ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler

Kültürel mekân, somut olmayan kültürel miras, yeniden canlandırma, kent meydanı, aktarım.

ABSTRACT

Urbanization is a two-way process that affects cities as space and individuals / societies as subjects. In this process, the residential areas, commercial spaces, open and closed public spaces of the cities have changed, and the production and consumption styles, lifestyles and cultural practices of the societies have been directly affected by this change. Especially in big cities, among the places where the greatest changes have been observed starting from the first years of urbanization until today, there are areas named in different ways such as "historical city center", "old city center", "historical urban area" or "historical urban area". The centers, whose

* Geliş tarihi: 16 Nisan 2021 - Kabul tarihi: 12 Haziran 2021
Tekin, Gözde. "Tarihî Kent Merkezlerinde Yeniden Canlandırmanın Kültürel Boyutu" *Millî Folklor* 130 (Yaz): 84-95

** Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Halk Bilimi Bölümü, Ankara/Türkiye,
gozde.tekin@hbv.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-9068-0788.

history can be traced back to the foundation of cities, contain many historical and cultural heritage elements; For this reason, centers are included in the status of "urban protected area". In addition, historical city centers function as a public space for the urban dwellers with their commercial, social and cultural images, as well as contain natural and cultural heritage elements and bear the traces of communities. However, the rapid, excessive and unplanned population movements caused an agglomeration in the city centers. Besides, with the construction of new business areas and production and consumption spaces, these centers lost their residents and their attractiveness, together with commercial and economic functions and they became an area of collapse over time. The cultural and historical heritage elements in these centers, which were abandoned both as a living space and commercially and socially, have also been affected by the process of abandonment. However, over time, urban renewal and revitalization practices focused on these areas. Historical city centers, which are one of the main subjects of the city and cultural heritage approaches and studies due to their cultural and historical heritage, have come to the fore in urban conservation approaches primarily in terms of the protection of tangible heritage elements, but as a result of the changes in cultural heritage approaches, one-way urban conservation approaches have been replaced by a holistic view of tangible and intangible cultural heritage together. This change made it possible to handle urban renewal and regeneration practices, which are considered as one of the urban conservation methods, from multiple perspectives; it has made it necessary to consider the subject as a cultural renewal process beyond physical restoration. It can be suggested that the revitalization projects implemented in city centers have three dimensions: The dimension of safeguarding of cultural heritage, dimension of tourism and social dimension. Within the scope of this article, the social dimension will be discussed in the context of these centers' characteristics of cultural transmission and sharing and, the focus will be on the cultural dimension of revitalization. Accordingly, the concepts of urban renewal and revitalization will be explained first; in addition, the reasons and processes that bring about the revitalization of urban centers will be discussed. With reference to the inclusion of not only heritage elements but also cultural spaces in The Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage (2003), the reasons for the loss of cultural spaces that have a strong function in transmission will be addressed, focusing on the consequences of this loss and the current need for these places; these reasons will also be evaluated with regard to the renewed spaces' creation of new environments of sharing and transmission for urbanites. In line with this objective, the importance of multi-dimensional revitalization and holistic safeguarding approaches including the cultural aspect proposed by the Convention in the context of safeguarding and transmission of intangible cultural heritage will be reviewed.

Key Words

Cultural space, intangible cultural heritage, revitalization, historical city center, transmission.

Kentsel yenileme ve yeniden canlandırma kavramlarının ortaya çıkışı kent mekânlarının fiziki, ekonomik ve toplumsal yönlerden işlev kaybına uğraması ve bu kaybın telafisi ile doğrudan ilgilidir. Ayrıca kentsel yenileme, kentsel korumanın yöntemlerinden biridir ve bu iki sürecin birlikte yürütüldüğü kent mekânları çoğunlukla kentin tarihî ve kültürel mirasını barındıran tarihî kent merkezleridir. Tarihî kent merkezleri, kentlerin kuruluşundan bu yana ekonomik, toplumsal ve kültürel pek çok açıdan önem atfedilen alanlardır. Modernleşme sonrası savaş, sanayileşme, hızlı ve plansız kentleşme gibi sebepler ile pek çok işlevini kaybeden ve terk edilerek çöküntü alanı hâline gelen; bu doğrultuda kent ve kentli için önem ve işlevleri gibi, bu işlev kaybının doğurduğu sonuçlar da çok çeşitli olan bu merkezler, günümüzde yenilenerek konut veya turizm alanı olarak kullanıma açılmaktadır. Makale kapsamında kullanılan kentsel yenileme kavramı çoğu zaman kentsel dönüşümle eş anlamlı olarak kullanılmakla birlikte, bu kavramların ayrı süreçleri ifade ettiğini öne süren çalışmalar da çoğunluktadır. Pelin Pınar Özden, *Kentsel Yenileme: Yasal Yönetmelik Boyut, Planlama ve Uygulama* adlı çalışmasında kentsel yenileme kavramını tercih etmiş ve dönüşümün bir sonuç olduğunu, dönüşüme giden yolun ise yenilemeden geçtiğini ifade etmiştir (2016: 20). Kentsel yenileme bugünkü anlamıyla özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasına denk düşmektedir. Savaş sonrası yıkılıp yıkılmış kentlerin yenilenmesi, tahrip olmuş zengin kültürel mirasın onarılması, ekonomik çöküntüye uğramış alanların yeni fonksiyonlarla canlandırılması zorunluluğu kentsel yenileme kavramının önemini ortaya koymuştur. Özden, uzun yıllar boyunca fiziksel boyutunun

ağırlıkta olduğu bu yenileme projelerinin, 1990'larla birlikte farklı bir içeriğe bürünmeye başladığını ve kentsel yenileme kavramının “yıkıp yeniden yapma” gibi bir yaklaşımı içerdiğine yönelik eleştirilerin arttığını ifade etmektedir. Bu eleştirilerin bir sonucu olarak, “kentsel yenileme” (urban renewal) yerine “kentsel yenileşme” (urban renaissance) kavramının kullanılması gerektiğine de dikkat çekilmiştir (2017: 269). Kent mekânlarında değişim, dönüşüm ve canlanma hedefleyen kentsel yenilemenin kentin farklı bölgelerinde farklı sorunlara odaklanan pek çok çeşidi vardır. Kentsel yenilemenin tarihi kent merkezlerine odaklanan uygulamaları “yeniden canlandırma” olarak geçmektedir ve temel amaç, bu alanları turizme ve kentliye kazandırmaktır ki bunun yöntemi tarihî ve kültürel miras unsurlarını yenilemek, yeniden canlandırmak ya da onlara işlev kazandırmaktan geçmektedir. Yeniden canlandırma, odaklandığı alanlar kültürel mirası barındırdığı için kentsel yenilemenin koruma boyutunu içeren yöntemlerinden biridir. Ancak kültürel mirasın yeniden tanımlanması süreçleri kentsel korumanın dolayısıyla da yeniden canlandırmanın kapsamının genişlemesine neden olmuştur.

Temelde sürekliliğini sağlama şeklinde tanımlanan ve pek çok alanda karşılığı olan koruma kavramı, bu makalenin çerçevesi içinde kentsel koruma ve kültürel mirası koruma açısından ele alınacaktır. Kentsel koruma denince akla ilk olarak o kente ait tarihî, doğal ve kültürel miras alanları ve unsurlarının sürdürülebilirliğini sağlama gelmektedir. Kentsel koruma, günümüzde kent planlamasının anahtar kavramlarından biri hâline gelmiş ve yukarıda da belirtildiği gibi süreç içinde koruma altına aldığı miras unsurlarından korumanın yöntemine kadar pek çok yönden değişikliğe uğramıştır. Kültürel miras ve koruma ilişkisi pek çok uluslararası belge ile gündeme gelmiş ve bu belgelerden bazıları özellikle kent mekânındaki kültürel miras unsurlarının korunmasına odaklanmıştır. Zeynep Ahunbay, *Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon* başlıklı çalışmasında korumanın geçmişinin daha eskilere dayanmasına karşılık bilimsel yöntemlerle yapılan bir uğraşa dönüşümünün on dokuzuncu yüzyılda başladığını; kırsal ve kentsel sitlerin korunmalarıyla ilgili düşünsel zeminin oluşmasının ise 1960'lı yılların ortalarına rastladığını belirtmektedir (2009: 8). Bu yıllarda başlayan süreç¹, Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu (UNESCO), Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi (ICOMOS), Uluslararası Kültür Varlıklarını Koruma ve Restorasyon Çalışmaları Merkezi (ICCROM) ve Avrupa Konseyi gibi pek çok uluslararası kurumun gündeme getirdiği ve kabul ettiği belge ve sözleşmelerle günümüze kadar gelmiştir. 1970'li yılların başlarına kadar gündeme gelen koruma politikaları, aralarında her ne kadar korumanın kültürel ve sosyal boyutuna² vurgu yapanlar olsa da somut miras alanlarını korumaya yöneliktir. Ancak UNESCO tarafından 1972 yılında kabul edilen Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme'nin ardından somut olmayan kültürel miras tartışmaları gündeme gelmiş ve kültürel mirası yeniden tanımlama süreci başlamıştır.³ Bu sürecin sonucu olan ve UNESCO tarafından 2003 yılında kabul edilen Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi'nde somut olmayan kültürel miras; *“toplulukların, grupların ve kimi durumlarda bireylerin, kültürel miraslarının bir parçası olarak tanımladıkları uygulamalar, temsiller, anlatımlar, bilgiler, beceriler ve bunlara ilişkin araçlar, gereçler ve kültürel mekânlar”* şeklinde tanımlanmaktadır (UNESCO 2003: Madde 1).⁴ Kültürel mirasın tanımı ve kapsamındaki bu değişiklik başta ICOMOS olmak üzere pek çok uluslararası kurum tarafından kabul görmüş ve bu kurumlar söz konusu değişikliği yaklaşımlarına yansıtılmışlardır. Öyle ki ICOMOS, 2011 yılında Tarihi Kentlerin ve Kentsel Alanların Korunması ve Yönetimiyle İlgili Valetta İlkeleri başlığı altında yayımladığı ilkelerde tarihî kentler ve kentsel alanları yeniden tanımlamış⁵; bu alanların somut ve somut olmayan

kültürel miras unsurlarından oluştuğuna vurgu yapmıştır (ICOMOS 2011). Ayrıca belgede; tarihî kent ve kentsel alanların terk edilmesinin bu alanlardaki kültürel geleneklerin yok olmasına, kimlik ve karakterinin yitirilmesine yol açabileceği belirtilmekte ve somut olmayan kültürel mirasın korunmasının yapıyı çevrenin korunması ve yaşatılması kadar önemli olduğu ifade edilmektedir. Belgedeki “bir yerin karakter ve ruhunun tanımlanmasına yardımcı olan, o yerin kimliğini ve ruhunu oluşturan somut olmayan öğeler belirlenmeli ve korunmalıdır” ifadeleri de somut ve somut olmayan kültürel mirasın bir aradallığını içeren bütüncül bir koruma yaklaşımının önerildiğini göstermektedir (ICOMOS 2011). Hem bütüncül koruma yaklaşımlarının hem de kentlerde meydana gelen yıkımların etkisiyle, 1960’lı yıllarda başlayan koruma süreçlerinin günümüz kentlerinde yerini “yenileyerek koruma”ya bıraktığı söylenebilir. Miras unsurlarını da barındıran kent merkezleri, terk edilme sürecinden sonra eskimiş ve yıpranmış, söz konusu bu eski ve yıpranmış kentsel doku ise kent literatüründe “kentsel çöküntü alanı” kavramı ile karşılık bulmuştur. Buna bağlı olarak korumanın yönü de yenileyerek korumaya ve canlandırarak yaşatmaya çevrilmiştir.

Dünyanın çeşitli ülkelerindeki kentlerde farklı nedenlere bağlı olarak kentsel çöküntü alanları meydana gelmiştir. Özden, kentsel çöküntünün gelişmiş Avrupa ülkelerinde ve Amerika’da en önemli iki sebebini sanayileşmenin getirdiği hızlı değişimler ve İkinci Dünya Savaşı’nın fiziksel yıkımları şeklinde sıralamaktadır. Ancak az gelişmiş ya da Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelere sanayileşmenin etkisi ile kontrolsüz ve sınırsız büyümeyle kentlerin bu çöküntüye maruz kaldığı bilinmektedir (2001: 255-256). Sebepleri farklı olsa da tarihi 1950’li yıllara dayanan bu çökme sürecinden, kent merkezleri diğer kent mekânlarına göre daha fazla etkilenerek ekonomik, fiziksel ve sosyo-kültürel yönlerden özgün özelliklerini kaybetmiştir. Bu kaybın sonucunda da özellikle tarihî kent merkezlerine odaklanan kentsel yenileme uygulamaları gündeme gelmiştir. Hatice Kurtuluş, “Kent Sosyolojisinde Değişen Kavrayışlar ve Türkiye’nin Kentleşme Deneyimi” başlıklı makalesinde, savaş sonrasında “modern kentin düşüşü” olarak da adlandırılan merkezleri yenileme sürecinin, yeni kentsel dönüşüm evresinin boyutlarından birini oluşturduğunu belirtmektedir (2017: 190-191). Avrupa ülkelerinde ve Amerika’da, sanayileşmenin getirdiği hızlı dönüşümler ve İkinci Dünya Savaşı’nın fiziksel yıkımları sonucunda ortaya çıkan kentsel çöküntü bölgelerinin canlandırılmasına yönelik pek çok uygulama örneği bulunmaktadır. Kültürel etkinlikleri ile ön plana çıkan Glasgow, Dublin, Rotterdam gibi kentler, kent merkez ve çeperlerindeki, eski liman ve sanayi bölgelerindeki çöküntü alanlarının canlandırmasını kültür eksenli yeniden canlandırma projeleri ile sağlamışlardır. Edinburgh ve Utrecht kentleri ise tarihî ve kültürel mirası koruma odaklı canlandırma projeleriyle ön plana çıkan kentlerdendir (Akkar Ercan 2006: 33). Bütüncül kentsel koruma örneği olarak değerlendirilebilecek İtalya’nın Bologna ve Verona kentlerinde, bina restorasyonun ötesinde o binaları yaşatan topluluğu da koruyan, kent içindeki geleneksel üretim biçimlerini ve küçük esnafı koruyan, yenilemeyi ekonomik olarak desteklerken somut olmayan kültürel mirası da korumayı amaçlayan sosyal ve kültürel bir canlanma hedeflenmiştir.⁶

Türkiye’de ise yeniden canlandırma uygulamaları 1990’lı yılların sonlarına doğru gündeme gelmiştir. Sanayileşme, plansız kentleşme ve modernleşme girişimleriyle ortaya çıkan çöküntü alanları önce büyük kentlerin sonra da Anadolu kentlerinin yenileme ve yeniden canlandırma uygulamalarını gündeme almalarına neden olmuştur. Müge Akkar Ercan, “Kentsel Dönüşüm Üzerine: Batı’daki Kavramlar, Tanımlar, Süreçler ve Türkiye” başlıklı makalesinde kentsel koruma amaçlı canlandırma projelerini tarihî ve kültürel miras ile ekonomi arasındaki ilişkinin anlaşılmasının bir sonucu şeklinde nitelendirerek, bu

uygulamalarda 1990'lı yıllarda yeni imajlar yaratılırken günümüzde bunun yerine kentlerin var olan tarihî ve kültürel mirasını ön plana çıkartacak imajların kullanıldığını ifade eder (2006: 33). Sebepleri farklı olsa da veya kentin ihtiyacına göre farklı bölgelerine odaklansa da kentsel yenilemenin temel nedeni bu alanlardaki çöküntüyü temizlemek ve yeniden işlevlendirmek, canlandırmak, dönüştürmektir. Bu işlevlendirme ve canlandırma çalışmaları kimi zaman konut odaklı uygulamalar olabilirken kimi zaman da turizm odaklı uygulamalarla gündeme gelmektedir. Ancak kültürel miras bakımından zengin kentlerde turizm odaklı uygulamaların ön planda olduğu söylenebilir. Kentlerin tarihî merkezlerinin ve buralarda yer alan kültürel mirasın, turizm odaklı yeniden canlandırılması temelde ekonomik nedenlere dayandırılmaktadır. Evrim Töre, kentsel politikalar içerisinde kültürün son otuz yıllık süreçte yer edindiğini ve kırılma noktasının “sanayisizleşme” olduğunu ileri sürmektedir. Sanayisizleşme sonrasında çöken kent ekonomileri kentin sosyal ve mekânsal yapısında bozulmayı tetiklemiştir. Bu çöküşün etkilerinden kurtulabilmeye dönük ilk etkin arayışlar sonucunda kültür, kentsel dönüşümün eksenine yerleşmiş; küreselleşme, rekabetçilik, imaj, yaratıcılık gibi kavramlar öne çıkmıştır (2014: 161). Özellikle küreselleşme sürecinde kentlerin ekonomik olarak birbirleriyle rekabet etmeleri ve ekonomik kalkınmanın devamı için sanayi, ticaret ve üretim dışı yeni politikalar benimsemeleri âdeta zorunlu hâle gelmiştir. Diğer taraftan modern kent yaklaşımlarına ayak uydurmak için kentlerin ve toplumların tarihî ve kültürel yapıları dikkate alınmadan inşa edilen kent mekânları ve kentlerin birbirine benzemesi, kent kimliklerinin yitirilmesi sonucunu doğurmuş, yitirilen kimlik arayışı ise geleneksel kültürün kent mekânında yeniden gündeme gelmesine neden olmuştur. Martin Selby, *Understanding Urban Tourism* adlı çalışmasında kent turizmi ve kent imgesinin çoğu zaman baş başa gittiğini ve kentsel imaj yaratmada turizmin en çok başvurulan yollardan biri olduğunu belirtmektedir. Ayrıca kent turizminin kente yaptığı en önemli katkı, sosyal ve kültürel katkıdır ve bu sayede kentin tarihî dokusu yeniden canlandırılırken tarihî alanların koruma altına alınması da sağlanabilir (Selby 2004'ten akt. Sarı 2013: 177). Dolayısıyla söz konusu yenileme politikalarının benimsendiği kentlerin bu tercihlerinde turizmle ekonomik kalkınmanın yanı sıra kimlik arayışları, markalaşma beklentileri ve modernleşme dönemi sonrası kent planlama ve kültürel miras eğilimlerindeki değişiklikler etkili olmuştur.

Canlandırma uygulamalarının diğer boyutunu ise çalışmanın asıl odaklandığı kentli ve canlandırmanın toplumsal ve kültürel boyutu oluşturmaktadır. Turizmin yanında kentin geçmişine dair kimlik ve pratikleri çeşitli yenileme çalışmalarıyla kentliye kazandırma amacı, kültürel aktarım açısından oldukça önemlidir. Çünkü kent merkezlerinin terk edilmesi sadece mekânsal değil, o mekânla ilgili toplumsal belleğin ve kültürel pratiklerin zayıflaması hatta yok olması sonucunu da doğuran kültürel bir terk edilmiştir. Kent merkezleri turistler için olduğu kadar kentliler için de geçmişten bugüne kültürel ve sosyal açıdan önemli mekânlar olmuşlardır. Mekânsal olarak yenilenen merkezler, kimlik ve aidiyet duygusunu geliştiren ve sürekliliği sağlayan imge ve aktivitelerle bu alanları kentliler açısından bir toplanma mekânı hâline getirmektedir. Bu sayede yenilenen merkezler fiziki yenilemenin ve turizme açılmanın ötesinde kent kimliğinin, hayatının ve kültürünün canlanması noktasında somut olmayan kültürel mirasın canlanması ve aktarılması açısından da önemli bir işlev üstlenmektedir. Ayrıca bu alanların kentli açısından toplanma mekânı hâline gelmesi, yenileme çalışmalarında kamusal alanlara öncelik verilmesinden kaynaklanmaktadır. Canlandırma uygulamalarının en dikkat çekici yönlerinden biri kamusal alanlara, parklara ve yeşil alanlara özellikle önem vermeleridir. Özellikle modernleşme sürecinde kamusal mekânlarının niteliği değişen kentlerin, yenileme çalışmaları

rında kamusal açık alanlara önem vermesinin birkaç boyutu olduğu söylenebilir. İlk olarak, kentlilerin kültürel bellek ve deneyimlerinin yanı sıra gündelik pratiklerini hayata geçirecekleri bu mekânlara duydukları ihtiyaç açısından önemli bir yerde durduğunu ifade etmek gerekir. İkinci boyut; kentlerin kent kültürü, kent imgesi, kent markalaşması süreçlerinin temelini oluşturan her türden imgeyi kurgulayacakları bir mekâna ihtiyaç duymalarıdır. Kültürel aktarımın sağlanması ve birey, grup ve toplulukların bir araya gelmesi açısından, topluluğun ve kültürel mirasın bu mekânlara duyduğu ihtiyaç da bir diğer boyuttur. Şerife Geniş, “Kent, Kültür ve Küreselleşme” başlıklı makalesinde kent merkezlerini canlandırmaya, buraları kültür, eğlence, tüketim ve turizm alanları olarak organize etmeye ve kentin kültür hayatını canlandırmaya yönelik uygulamaların kültürel canlılık ve çok kültürlü buluşma noktaları yarattığını ifade etmektedir (2011: 56). Kentlinin buluşma noktası hâline gelen bu mekânların, kültürün üretilmesi ve aktarılmasına imkân sağlaması dolayısıyla kültürel mekân bağlamında değerlendirilmesi ve buna yönelik uygulamalar önem kazanmaktadır. “*Mekânın, insansız ve kültürsüz korunamayacağıının anlaşılmasının*” (Oğuz 2013: 103) bir sonucu olan Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi kültürel mirasın yanı sıra mirasın mekânını da koruma altına almayı hedefler ve bu mekânı “kültürel mekân” şeklinde tanımlar. Sözleşme’den önce yürütülen İnsanlığın Sözlü ve Somut Olmayan Mirası Başyapıtları Programı (ISSOMBI) kapsamında hazırlanan kılavuz kitapta kültürel mekân, “*popüler ve kültürel etkinliklerin düzenli olarak üretildiği ve sürdürüldüğü yerler (pazar yerleri, festivaller vb.)*” şeklinde tanımlanırken (akt. Oğuz 2013: 104-105); Sözleşme sürecinde somut olmayan kültürel mirasa ilişkin hazırlanan sözlükte ise “*insanların etkileşime girmek, paylaşmak ya da sosyal uygulamalar ve düşünceleri değiştirmek amacıyla toplandıkları fiziksel ya da sembolik mekânlar*” şeklinde tanımlanmıştır (Zanten 2002: 4’ten akt. Gürçayır Teke 2016: 47). Sözleşmenin kültürel mekâna da odaklanarak somut ve somut olmayan kültürel mirası bütüncül bir şekilde korumayı amaçladığı söylenebilir. Bu bütüncül yaklaşımlar her iki miras alanının da sürekliliği için önem taşımaktadır. Aktarım mekânı ortadan kalkan somut olmayan kültürel miras unsurları, sürekliliğini kaybetmektedir. Diğer taraftan somut miras alanlarını toplumsal ve kültürel pratiklerden uzak ve sabit koruma yaklaşımlarıyla koruma çabası, bu mekânların çöküntü alanı hâline gelmesine neden olabilmektedir. Somut miras alanlarını “*geçmişten gelen ve sessiz yapılardan ziyade dinamik alanlara dönüştürmek*” (Metin Basat 2013: 65)⁷, bu alanları tek başına değil çevrelerindeki topluluk ve onların kültürleriyle bir bütün içinde korumakla mümkün olabilmektedir.

Sözleşme’nin dondurarak değil yaşatarak koruma yaklaşımı bağlamında önerdiği koruma yöntemlerinden biri “yeniden canlandırma”dır. Dolayısıyla kentsel yeniden canlandırma ve koruma ilişkisi, Sözleşme’nin hem kültürel mekânı hem de yeniden canlandırmayı kapsayan yönleri ile doğrudan ilişki içindedir. Sözleşme bağlamında yeniden canlandırma, “*artık kullanılmayan ya da terk edilmiş olan kültürel uygulamaları ve fikirleri yeniden harekete geçirmeleri ve yeniden icat etmeleri konusunda insanları harekete geçirmek ya da teşvik etmek*” (Oğuz 2014: 27) şeklinde tanımlanmaktadır. Bu tanım özellikle tarihî kent merkezleri söz konusu olduğunda, mekânsal yeniden canlandırmanın bir diğer boyutu olan “kültürel yeniden canlandırma”ya karşılık gelir. Ayrıca kültürel yeniden canlandırma, kentsel canlandırmanın da odağında olan kimlik ve devamlılıkla doğrudan ilişkilidir. Paralel şekilde Sözleşmede de kuşaktan kuşağa aktarılan somut olmayan kültürel mirasın toplulukların ve grupların çevreleriyle, doğayla ve tarihleriyle etkileşimlerine bağlı olarak sürekli biçimde yeniden yaratılmasının kimlik ve devamlılık duygusu verdiği belirtilmektedir (UNESCO 2003: Madde 2). Topluluğun ortaklaşa ürettiği ve devamlılığı aktarıma bağlı kültürel unsurların, özellikle de aktarımı mekâna ve paylaşımına

bağlı olan kültürel pratiklerin, mekân ihtiyacı bu noktada önem kazanmaktadır. Sözleşmenin kültürel mekânı da miras tanımına dâhil etmesi kültürün aktarımı ve korunmasında mekânın önemine dikkat çeker. Ayrıca somut olmayan kültürel mirasın korunmasının modernleşme, kentleşme ve küreselleşme süreçlerinin yerel kültürler ve kültürel miras unsurları üzerindeki tahribatı ortadan kaldırmaya yönelik bir adım olduğu düşünüldüğünde; kentlerin “yenileyerek koruma” odaklı canlandırma yaklaşımlarının mekân, kültür ve insan ilişkisini göz önünde bulundurması kaçınılmazdır. UNESCO’nun 2016 yılında hazırladığı Culture Urban Future: Global Report on Culture for Sustainable Urban Development adlı raporda, kentsel kaynaklar verimli kullanılarak kentleşme, kentin kimliğine, kültürel çeşitliliğine, mirasına ve kimliğine uyarlanırsa doğal kaynakların tüketiminin azalacağı ve yeni bina ve kentsel alanların inşasına daha az ihtiyaç duyulacağı belirtilir. Raporda eski kentsel alanların yeni kullanım alanları olarak planlanması geleneklerin yeniden keşfi olarak ifade edilmiştir. Bu yeniden kullanıma sokma süreci, eski nesillerin deneyim ve bilgilerinin yeni nesillerin eğitimine dâhil edilmesine benzetilmiştir (UNESCO 2016: 223). Evrim Ölçer Özünel, “İnsanlar, Gezegenler ve Refah İçin Bir Eylem Planı: Somut Olmayan Kültürel Miras ve 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerine Eleştirel Bir Yaklaşım” başlıklı makalesinde kültür ve küreselleşmenin kesişme noktası olarak değerlendirilebilecek kentlerin, somut olmayan kültürel miras potansiyelini verimli kullanmalarının, bireyi ön planda tutarak kültürel mirasın kent ortamında insanların gündelik yaşamlarının bir parçasına dönüşmesinin önemine vurgu yapmaktadır. İnsan odaklı kentlerin aynı zamanda kültür merkezli alanları gerektirdiğini ileri süren Ölçer Özünel, bu noktada çok paydaşlı bir yaklaşımla kültürel mekânın korunduğu projelerin gerçekleştirilmesi, bu mekânların tahribatının önüne geçilebilmesi ve gerekirse yeniden canlandırmaların teşvik edilmesinin de önemine değinmektedir (2017: 28). Kısacası denebilir ki; kentleşme ve modernleşmeyle kültürel mekânların kaybı, kimlik kaybının yanı sıra topluluk bilincinin zayıflamasına da neden olmuş, bireyselliği ön plana çıkartmıştır. Ancak son dönem kent yaklaşımlarında da görüldüğü üzere kentler, kentlilerin bir araya geleceği kamusal mekânların yeniden inşasına önem vermektedir. Bu refleks, kaybedilen kimlik duygusunun ve yabancılaşmanın telafisine yöneliktir. Yine aynı şekilde günümüzde tarihî kent merkezlerinin yerel ve özgün olanı yeniden canlandırma, geleneksel ve yerel motifleri içeren toplanma mekânları yaratarak yenilenmesi girişimleri, kentleşmeyle artan ve toplumun kültürel ihtiyaçlarına cevap vermekte yetersiz kalmış olan dikey mimarinin bir eleştirisi olarak okunabilir.

Tarihî kent merkezleri, kentlerin tarihsel sürecinde kültürel açıdan önemli toplanma mekânları olmuşlardır. Pazarların kurulduğu, bayramların kutlandığı, şenliklerin düzenlendiği bu mekânlar bu özellikleri ile kültürel mekân olarak değerlendirilebilir. Söz konusu merkezler bu yönleriyle aynı zamanda temsil özelliği bulunan kamusal mekânlardır. Müge Akkar Ercan’a göre; “kutsal ya da sembolik toplanma alanları olan bu tür kamusal mekânlar”, taşıdıkları ya da temsil ettikleri kültürel, tarihî, dinî, toplumsal ve siyasal değerler nedeniyle, bir grup ya da toplum için, sembol hâline gelirler. Sembolik anlamıyla, kamusal mekânlar, bir toplumun ya da grubun süreklilik hissini yaratılmasına katkıda bulunurlar (2016: 196). Kültürel mekânlara bu sembolik toplanma alanı özelliğini veren üzerinde üretilen, aktarılan ve paylaşılan ve o mekânla bütünleşen, imge hâline gelen kültürel pratiklerdir. Kısaca kamusal bir mekânın temsil ettiği imgenin kültürel miras unsurları olması, o mekânın kültürel mekân hâline gelmesinde etkilidir. “Folklor ve Kültürel Mekân” başlıklı makalesinde kültürel mekânların geçiş ritüellerine, halk inançlarına veya halk hayatına yönelik olabileceğini ifade eden Öcal Oğuz’a göre, başka kültür mekânlarında başka kültürel tutumlar içinde olan bireyler, kültürel mekân olma özelliğini

ve etkinliğini koruyan bu yerlerde, korunması amaçlanan kültüre kolaylıkla eklenilebilmekte ve geçici bir süre de olsa bu mekâna ait biri gibi davranmaktadır (2007: 32). Oğuz'un ifadelerinde de görüldüğü üzere mekân bağlamı içinde önem kazanmaktadır ve mekâna kültürel niteliğini kazandıran üzerindeki kültürel tutumlardır. Kültürel mekânın bağlamı, kullanıcıları, yani kentliler ve aktarıcıları tarafından aktarılması için üzerinde uzlaşılan bir unsur barındırmasını zorunlu kılar. Kevin Lynch, *Kent İmgesi* adlı çalışmasında kentliler arasındaki grup iletişimini ve paylaşımı ifade etmek için “halk imgesi” terimini ortaya atmış ve terimi “büyük bir grup kentlinin ortak zihinsel kent imgeleri” şeklinde açıklamıştır (2017: 1-14). Lynch'in sözünü ettiği “halk imgesi”; ortak bir duygu, yemek, ritüel ya da festival, ziyaret edilen bir müze, tarihî bir mekân ya da tarihî bir kişi olabilir. O mekân artık o duyguyla, etkinlikle, kişiyle ya da yemekle anılır. Kısacası, kent barındırdığı imgeler, somut unsurlar olmanın ötesinde mekânın kullanım şeklini, o mekânda kendini gösteren pratikleri, mekânın tarihini, mekânlara ait anlatıları yani mekânın kültürünü yansıtır. Yenilenmiş, kurgulanmış ya da yeniden üretilmiş mekânların üretim sürecinde de bu imgeler önemli bir yer tutmaktadır ve eski imgeler bellek yoluyla aktarılabilirdiği gibi yenileri de eklenebilmekte ya da üretilebilmektedir. Bu imge üretim süreci sonunda mekânlar, o imgeyle bütünleşen kamusal mekânlar hâline gelirler. Yeniden canlandırmanın kültürel boyutu da bu imge üretim süreçlerini kapsamaktadır. Söz konusu imge üretim sürecine verilebilecek örneklerden biri Ankara'nın Hamamönü semtinde düzenlenen ve artık Hamamönü ile anılır hâle gelen *Ramazan Eğlenceleri*'dir. Hamamönü, yukarıda anılan sebeplere bağlı olarak zaman içinde sakinlerini kaybetmiş ve çöküntü alanı hâline gelmiş geleneksel bir mahalle yapısı gösterir. Ayrıca barındırdığı hamam, camii, konak gibi mimari yapılarla somut miras unsurları açısından da zengin bir kent mekânıdır. Bölgede yenileme çalışmaları sonucunda turizme açılan mahallede, bu süreç içinde yeniden canlandırmanın kültürel boyutu altında değerlendirilebilecek pek çok uygulama ve etkinlik hayata geçirmiştir. Hamamönü ve çevresi, Ankara'da geçmişte Ramazan ve Kurban Bayramlarında bayram yerlerinin kurulduğu alandır (Aydın vd. 2005: 281) ve bu özelliği ile geçmişte kültürel açıdan önemli bir toplanma mekânı olduğu söylenebilir. Ancak eski canlılığını kaybettiği dönemde bayram yeri olarak kültürel mekân özelliğini de kaybeden bölge, yenileme çalışmaları neticesinde Ramazan aylarında düzenlenen etkinliklerle canlandırılma yoluna gidilmiştir. Geçmişte var olan kültürel bir imgenin canlandırılması şeklinde yorumlanabilecek bu mekân, halkın zihninde Ankara'da Ramazan eğlenceleri denince akla gelen ilk mekânlardan biri hâline gelmiştir.

Bunun yanı sıra, Türkiye'de hayata geçirilen canlandırma uygulamalarında geleneksel meslekler ve zanaatlar, yemek kültürü, şenlik veya ritüeller gibi kültürel unsurların imge hâline geldiği çeşitli uygulamalara ve canlandırma çalışmalarına rastlanmaktadır. Örneğin; Gaziantep tarihî kent merkezi, canlandırma projelerinin yürütüldüğü kent mekânlarından biridir. Kent merkezinde kültürel bir imge olarak değerlendirilen çarşılarının ve geleneksel mesleklerin canlandırılmasına yönelik pek çok uygulama yapılmıştır. Ayrıca yine kentin UNESCO'nun Yaratıcı Şehirler Ağı'na dâhil olmasıyla yemek kültürünün daha da ön plana çıkarıldığı ve canlandırma çalışmalarında gastronomiye yönelik etkinliklerin ön planda tutulduğu söylenebilir. Bu yöntemle hem kent önemli bir turizm noktası hâline gelmiş hem de kültürel unsurların aktarımı mekânsal kurguyla birlikte düşünülmeye başlanmıştır. Benzer şekilde Safranbolu, Odunpazarı, Hamamönü kentsel yenileme örneklerinde de el sanatları atölyelerinin ve geleneksel mesleklerin canlandırmanın odağına konulduğu görülmektedir. Diğer taraftan aktarımı ve sürdürülebilirliği büyük oranda birey ve toplulukları bir araya getirecek mekânların varlığına bağlı olan kutlama, festival, şenlik gibi kültürel unsurların da canlandırma çalışmalarında sıklıkla yer aldığı

söylenbilir. Yine Hamamönü'nde düzenlenen *Hamamönü Hıdırellez Şenliği* ve *Hamamönü Çiğdem Şenliği* adlı etkinlikler hem yeniden canlandırılan bir kent mekânında düzenlenmeleri hem de kültürel yeniden canlandırmayı barındırmaları dolayısıyla konuyla ilgili iki örnektir. Özellikle *Hamamönü Hıdırellez Şenliği*, ritüelin mekânla ilişkisi, var olan ritüel mekânının terk edilmesi, mekânsal canlandırmanın kültürel canlandırmayı da barındırması dolayısıyla pek çok yönden, makalede tartışılan konunun örneklendirilmesi açısından dikkate değer bir örnektir. Hıdırellez, baharın gelişini kutlamak amacıyla düzenlenen geleneksel bayramlardır ve kutlanış zamanı, amacı ve barındırdığı ritüeller dolayısıyla kutlama mekânıyla yakın ilişki içindedir. Hıdırlık diye isimlendirilen yeşillik ve suya yakın yerlerde kutlanmasına özen gösterilen Hıdırellez'in Anadolu'da hâlâ canlı bir şekilde kutlandığı, büyük kentlerde ise bu mekânların kaybı dolayısıyla ve başka sebeplerle yavaş yavaş unutulmaya başladığı söylenebilir. Ankara'da Hamamönü'nün de içinde yer aldığı tarihî kent merkezi içinde Hıdırlıktepe adı verilen tepede Hıdırellez kutlamaları yapıldığına dair bilgiler mevcuttur.⁸ Kentli için toplanma mekânı işlevi gören bu tepe yine plansız nüfus artışı sebebiyle bu işlevini kaybetmiş ve günümüzde gecekondular alanı olarak yenileme sürecine dâhil edilmiştir. Ancak söz konusu bu işlev kaybının bir telafisi olarak da düşünülebilecek *Hamamönü Hıdırellez Şenlikleri*, 2010 yılından beri düzenlenmektedir. Şenlik yine gelenekteki gibi yeşil bir alanda kutlanmakla birlikte, Selcan Gürçayır Teke'nin şenliğe odaklandığı "Değişen Kültürel Mekânlar, Dönüşen Gelenekler: Ankara'da Hıdırellez Kutlamaları ve Hamamönü Hıdırellez Şenlikleri" başlıklı makalesinde belirttiği gibi şenliğin düzenlendiği mekân, "söz konusu şenlik için bir araya gelme ve planlanmış bir etkinliği deneyimleme açısından bir toplanma mekânı hâline gelmiş ve zihinlerde Hıdırellez mekânı olarak kodlanmıştır" (2016: 52). Yine Hamamönü'nde düzenlenen *Çiğdem Şenliği*⁹ de bahar bayramlarından ve bölgede yer alan Ankara Somut Olmayan Kültürel Miras Müzesinin öncülüğünde kutlanmaktadır. Halkın yoğun katılım gösterdiği bu etkinlikler mekânsal yeniden canlandırma alanlarında hayata geçirilen kültürel yeniden canlandırmanın kentli açısından kabul gördüğünü kanıtlar niteliktedir. Ancak kültürel yeniden canlandırmada asıl amaç, kültürel uygulamalar konusunda insanları yeniden harekete geçirmektir. Anılan iki etkinlik, yerel yönetimin de içinde olduğu çeşitli aktörler tarafından düzenlenmektedir ve halk daha çok misafir konumundadır. Ancak hem kentsel koruma hem de kültürel mirası koruma yaklaşımlarının günümüzdeki bütüncül yapısı, koruma ve aktarım süreçlerine mirasın sahibi ve aktarıcısı olan topluluğu da dâhil etmeyi özellikle önerir. Bu örneklerde, yeniden canlandırmada topluluk katılımının planlama aşamasında eksik kaldığını söylemek mümkünse de aktarımın sağlanacağı bir toplanma mekânının planlanması ve kültürel yönlü canlandırmayı da içeren uygulamaları barındırması, farkındalık yaratılması açısından dikkate değerdir. Özetlemek gerekirse; kutlama mekânı ile doğrudan ilişkisi bulunan, kentleşme ve modernleşmeyle aktarımı etkilenen bu kutlama ve şenliklere kentlinin artan ilgisi bu konuda farkındalık yaratılmaya başlandığı şeklinde yorumlanabilir.

Yeniden canlandırma uygulamaları sadece büyük kentlerin değil, artık pek çok Anadolu kentinin de gündeminde. Yeniden canlandırma odaklı koruma yaklaşımlarını gündeminde tutan ve bu konudaki çalışmalarıyla öne çıkan Tarihî Kentler Birliği ve Çevre ve Kültürel Değerleri Koruma ve Tanıtma Vakfının (ÇEKÜL) hem büyük kentlerde hem de tarihî niteliği olan Anadolu kentlerinde yürüttüğü projeler, bütüncül koruma yaklaşımlarının görüldüğü örneklerdendir. ÇEKÜL Vakfı, kentsel korumaya odaklandığı Kendini Koruyan Kentler Programı'yla kentsel koruma hareketini başlatmıştır. Vakıf tarafından geliştirilen Kültür Odaklı Stratejik Kent Planları, Anadolu kentlerinde kültür odaklı bir

gelecek planlamasına odaklanmıştır. Temel amacın yerel kimliğin korunarak canlandırılması olan projelerde özellikle mahalle ölçeğinde kamusal mekânlar yaratılması yönünde planlar hazırlanmıştır. ÇEKÜL Vakfının Anadolu kentleri için önerdiği koruma stratejisi kale-çarşı-mahalle odaklı planlardır. Bütüncül koruma için bu üç alanın bir arada ele alınması gerektiği vurgulanmış; kalenin kentteki anıtsal imaj noktalarını, çarşının Anadolu kentlerinin ekonomik kalbini, mahallenin ise sosyal alışkanlıkları ile şekillenen kent topografyasını temsil ettiği belirtilmiştir. Bu planlarda özellikle kent merkezlerinde geleneksel mahalle dokusunun canlandırılmasına ve atıl alanların kamusal alan ve ortak kullanım alanlarına dönüştürülmesine önem gösterilmiştir. Mahalle evi, mahalle bahçesi ve mahalle serası kurularak dünyada birçok örneği görülen “kentsel tarım” alanları yaratılması ve bu sayede her yaştan insanı buluşturacak hasat ve dikim etkinlikleri planlanması önerilmiştir.¹⁰ Örneğin; Vakıf tarafından hayata geçirilen *Merzifon Kent Bahçesi* ve *Kadıköy/Yeldeğirmeni Mahalle Bahçesi* adlı uygulamalar, kentsel tarım projelerinin iki başarılı örneği olarak kabul edilmektedir. Yaratılan bu kamusal paylaşım alanlarıyla, kent içinde yeşil alanlar yaratılmış, bahçe faaliyetleri etrafında sosyal etkileşim sağlanmış ve mahallelerde ortak iş yapmaya dönük önemli fırsatlar yaratılmıştır (Sarı vd. 2019: 70-74). Kültürel miras aktarımı bağlamında düşünülürse; mahalle bahçesi uygulamaları, doğa ve evrene dair geleneksel bilginin kuşaklararası aktarımına katkı sağlayacağı gibi sürdürülebilir kalkınma hedefleriyle de uyumlu bir planlamadır. Ayrıca yine hazırlanan planlarda ortak tandırlar kurularak özellikle kadınlar için bir toplanma alanı yaratılmasıyla “*kent kültüründe de yeri olan odun fırınında yemek pişirme geleneğini bu ortak tandırlar ile canlandırma ve atıl alanları işlevlendirme*” amaçlanmıştır. Aynı zamanla canlandırma alanlarında yazlık sinema, düğün, toplu Ramazan etkinlikleri için kullanılacak alanların da gündemde olduğu görülmektedir (ÇEKÜL Vakfı 2014). Hazırlanan planlarda genel olarak mahalleli ve kentli arasında paylaşım mekânları yaratılmasına özen gösterilmiştir. Bu mekânların odak noktasını ise tarım veya yemek gibi geleneksel bilgiye ve yöntemlere dayalı unsurlar oluşturmuştur. Kent bahçeleri örneğinde olduğu gibi mahalleliyi ve kentliyi bir araya getirecek, geleneksel bilginin paylaşımına katkı sağlayacak mekân tasarımları, somut olmayan kültürel mirasın daha pek çok unsuru üzerinden geliştirilebilir. Örneğin; Öcal Oğuz, konuya ilişkin fikirlerini aktardığı “Geleneksel Çocuk Oyunlarını Çağdaş Kentte Yaşatmak” başlıklı yazısında çağdaş kentin kapalı mekânlarının geleneksel çocuk oyunlarının icrasına izin vermediğini aktarır ve yöneticilerin müze-bahçe şeklinde tasarlayacağı oyun alanlarının kuşaklar arası aktarıma katkı sağlayacağını belirtir (Oğuz 2013: 114-115). Kuşaklar arası aktarımın taraflarından olan çocuk ve gençlerin, bir önceki kuşağın doğa ve evrene dair geleneksel bilgisini, sözlü anlatılarını, geleneksel oyunlarını öğrenecekleri mekân tasarımlarının kültür odaklı yeniden canlandırma projelerinin odağında olması hem insanla bütünleşen ve yaşayan kentsel mekânların inşasına hem de kültürel mirasın kuşaklar arası aktarımına katkı sağlanmış olacaktır. Tarihi Kentler Birliği ve ÇEKÜL Vakfı tarafından yürütülen projeleri, kentlerin mekânsal kurgusunun yanında tarihsel kurgularını da dikkate almaları, geleneksel mahalle yapısına, yerel kimliğe ve topluluğun yaşam biçimine odaklanan planlar geliştirmeleri ve hem somut hem de somut olmayan kültürel mirasa odaklanmaları dolayısıyla bütüncül koruma örneği olarak değerlendirmek mümkündür. Ayrıca proje ve uygulama süreçlerine yerel yönetimleri, sivil toplum kuruluşlarını, yerel halkı, akademisyenleri ve kamu görevlilerini dâhil ederek katılımcı bir iş birliği ağı geliştirmeleri de dikkate değerdir.

Sonuç olarak; kentsel koruma ve kültürel miras ilişkisi üzerinden değerlendirildiğinde; kentlerin somut ve somut olmayan kültürel miras unsurlarını barındıran merkezlerinin terk edilme ve çöküntü alanı hâline gelme süreçlerinde kültürel toplanma mekânı

olma işlevlerini kaybettikleri görülmektedir. Bu kaybın kentsel koruma yöntemlerinden yeniden canlandırma ile telafi edilmeye başlandığı kentlerde, koruma yaklaşımlarının değişmesine paralel olarak bütüncül koruma ve yeniden canlandırma çalışmalarının yürütülmesi gündeme gelmiştir. Kentsel koruma yaklaşımlarında kültürel süreklilik ve mekânsal süreklilik arasındaki sıkı ilişki fark edilmiş, kültürel pratiklerin aktarımı ve korunması için, aktarımı sağlayacak bireyler ve grupların iletişimine imkân veren “kültürel mekânlar” a ihtiyaç olduğu ve bu mekânların değişiminin ve ortadan kalkmasının kültürel ve toplumsal olarak pek çok olumsuz sonuç doğurduğu kabul edilmiştir. Böylece, kent merkezlerinde yürütülen yenileme çalışmalarının kent sakinleri için yeni toplanma mekânları olarak düşünülmesi, yeniden canlanmanın toplumsal ve kültürel boyutunu oluşturmuştur. Yeniden canlandırmada kültürel etkinlikler, yeniden işlevlendirilen bina ve açık alanların canlanmasını sağlayan faktörlerin başında gelmektedir ve bu etkinliklerin yer almadığı uygulamalar restorasyonun ötesine geçememektedir. Mekânın canlandırılmasının çok yönlü bir süreç olduğu ve kültürel yönün eksik kalması durumunda hem kentsel korumanın hem de somut olmayan kültürel mirası korumanın kapsayıcılığından ve başarısından söz etmenin mümkün olmadığı söylenebilir. Ayrıca sadece kentsel koruma ve kültürel miras koruma yaklaşımları değil, sürdürülebilir kalkınma hedefleri ve sürdürülebilir kent ve turizm yaklaşımları da bir bütün olarak yeniden canlandırmanın kapsamına dâhil edilmelidir. Kentlerde kentsel korumanın temel şartlarından biri hâline gelen yenileme ve alt başlık olarak yeniden canlandırmanın sürdürülebilirliği; ekonomik, çevresel ve toplumsal yönlerin yanında yerel halkı, yaşam biçimlerini ve kültürlerini merkeze alan uygulamaların geliştirilmesi ile mümkündür.

NOTLAR

1. Bilimsel anlamda korumaya odaklanan ilk belge 1964 tarihinde ICOMOS tarafından kabul edilen Venedik Tüzüğü'dür. Ayrıntılı bilgi için bakınız: Zeynep Ahunbay (1996). Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon. Venedik Tüzüğü için bakınız: http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0243603001536681730.pdf
2. Venedik Tüzüğü'nün ardından, 1975 yılına gelindiğinde Avrupa Konseyi tarafından kabul edilen Amsterdam Bildirgesi, “bütünlük koruma”yı gündeme getirmesi ile; UNESCO'nun 1976 tarihli Tarihi Alanların Korunması ve Çağdaş Rolü Konusunda Tavsiye Kararı (Nairobi Tavsiye Kararı) tarihi alan ve çevreyi insan faaliyetlerini de içeren bir yapı olarak (Madde 3) görmesi ve yapılacak çalışmaların mimari incelemelere ek olarak, ekonomik, sosyal ve kültürel faaliyetleri, yaşam biçimi ve sosyal ilişkileri de içermesi (Madde 20) yönündeki vurgusu ile; ICOMOS'un 1987 tarihli Tarihi Kentlerin ve Kentsel Alanların Korunması Tüzüğü, tarihi kent ve alanlarda var olan ve insanlığın belleğini oluşturan kültürel değerlerin korunmasını desteklemeyi hedeflemesi ile korumanın süreç içinde mimari bir korumanın ötesine geçtiğini gösteren belgelerdir.
3. Ayrıntılı bilgi için bakınız: Oğuz, M. Öcal. “SOKÜM Sözleşmesine Giden Yolda 1989 Tavsiye Kararı”. Somut Olmayan Kültürel Miras Nedir? Ankara: Geleneksel Yayınları, 2013.; Vecco, Marilena. “A Definition of Cultural Heritage: From the Tangible to the Intangible”. Journal of Cultural Heritage. 11(2010): 321-324.
4. Sözleşme metni için bakınız: <https://www.unesco.org.tr/Pages/181/177/>
5. ICOMOS'un “Valetta İlkeleri”nde yaptığı tarihi kentler ve kentsel alanları tanımlama hakkında ayrıntılı bilgi için bakınız: http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0592931001536912260.pdf
6. Bütüncül kentsel korumada Bologna ve Verona Örnekleri hakkında ayrıntılı bilgi için bakınız: <https://www.cekulvakfi.org.tr/makale/butuncul-kentsel-korumada-bologna-ve-verona-orneklere>; Culture Urban Future: Global Report on Culture for Sustainable Urban Development: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000245999>
7. Somut ve somut olmayan kültürel mirasın bütüncül yaklaşımları hakkında ayrıntılı bilgi için bakınız: Metin Basat, Ezgi. “Somut ve Somut Olmayan Kültürel Mirasın Birlikte Koruyabilmek”. Millî Folklor. 100 (2013): 61-71; Karakul, Özlem. “Tarihi Çevrelerde Halk Mimarisi: Somut Olmayan Kültürel Mirasın Yaşama Mekânları”, Millî Folklor 75 (2007): 151-163.
8. Ankara'daki hıdırlıklar ve Hamamönü Hıdırellez Şenliği hakkında ayrıntılı bilgi için bakınız: Gürçayır Teke, Selcan. “Değişen Kültürel Mekânlar Dönüşen Gelenekler: Ankara'da Hıdırellez Kutlamaları ve Hamamönü Hıdırellez Şenlikleri”. Ankara Araştırmaları Dergisi. 4 (1), 2016: 40-59.

9. Hamamönü Çiğdem Şenliği hakkında ayrıntılı bilgi için bakınız: Oğuz, M. Öcal. “Çağdaş Kentte Bir Yeniden Canlandırma Örneği: Çiğdem Günü”. *Milli Folklor*. 101 (2014): 25-39.
10. ÇEKÜL Vakfı tarafından Merzifon, Payas, Osmaniye, Birgi, Elbistan için hazırlanan “Kültür Odaklı Kent Planları” için bakınız: <https://www.cekulvakfi.org.tr/proje/kent-calismalari>

YAZARLARIN KATKI DÜZEYLERİ: Birinci Yazar %100.

ETİK KOMİTE ONAYI: Çalışmada etik kurul iznine gerek yoktur.

FİNANSAL DESTEK: Çalışmada finansal destek alınmamıştır.

ÇIKAR ÇATIŞMASI: Çalışmada potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

- Ahunbay, Zeynep. *Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon*. 5. Baskı. İstanbul: YEM Yayınları. 2009.
- Akkar Ercan, Müge. “Endüstri-Sonrası Kentlerin Değişen ve Dönüşen Kamusal Mekânları”. *Planlama Dergisi*, 26 (3), 2016: 193-203.
- _____. “Kentsel Dönüşüm Üzerine Batıdaki Kavramlar, Tanımlar, Süreçler ve Türkiye”. *Planlama*. 2006/2: 29-38.
- Aydın, Suavi, Kudret Emiroğlu, Ömer Türkoğlu ve Ergi D. Özsoy. *Küçük Asya'nın Bin Yüzü: Ankara*. Ankara: Dost Yayınları. 2005.
- ÇEKÜL 2014. *Kültür Odaklı Stratejik Yol Haritası ve Eylem Planı: Merzifon*. https://drive.google.com/file/d/1wb-lrwQq2hAFUKSyLfj19O_Af4c_SdO8/view. Erişim Tarihi: 10.04.2021.
- Geniş, Şerife. “Kent, Kültür ve Küreselleşme”. *İdealkent*. 3, 2011: 48-61.
- Gürçayır Teke, Selcan. “Değişen Kültürel Mekânlar, Dönüşen Gelenekler: Ankara’da Hıdırellez Kutlamaları ve Hamamönü Hıdırellez Şenlikleri”. *Ankara Araştırmaları Dergisi*. 4 (1), 2016: 40-59.
- ICOMOS 2011. “Tarihi Kent ve Kentsel Alanların Korunması ve Yönetimi ile İlgili Valetta İlkeleri”. http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0592931001536912260.pdf. Erişim Tarihi: 05.04.2021.
- Kurtuluş, Hatice. “Kent Sosyolojisinde Değişen Kavrayışlar ve Türkiye’nin Kentleşme Deneyimi”. *Türkiye Perspektifinden Kent Sosyolojisi Çalışmaları*. Ö. Uğurlu, N.Ş. Pınarcıoğlu, A. Kanbak, M. Şiriner (Der.) İstanbul: Örgün Yayınları, 2017: 177-226.
- Lynch, Kevin. *Kent İmgesi*. İ. Başaran (Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. 2017.
- Metin Basat, Ezgi. “Somut ve Somut Olmayan Kültürel Mirası Birlikte Koruyabilmek”. *Milli Folklor*. 100 (2013): 61-71.
- Oğuz, M. Öcal. “Folklor ve Kültürel Mekân”. *Milli Folklor*. 76 (2007): 30-32.
- _____. *Somut Olmayan Kültürel Miras Nedir?* 2. Baskı. Ankara: Geleneksel Yayıncılık. 2013.
- _____. “Geleneksel Çocuk Oyunlarını Çağdaş Kentte Yaşatmak”. *Küreselleşme ve Uygulamalı Halk Bilimi*. 2. Baskı. Ankara: Akçağ Yayınları. 2013: 114-117.
- _____. “Çağdaş Kentte Bir Yeniden Canlandırma Örneği: Çiğdem Günü”. *Milli Folklor*. 101 (2014): 5-39.
- Ölçer Öztinel, Evrim. “İnsanlar, Gezegenler ve Refah İçin Bir Eylem Planı: Somut Olmayan Kültürel Miras ve 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerine Eleştirel Bir Yaklaşım”. *Milli Folklor*. 116 (2017):18-32.
- Özden, Pelin Pınar. “Kentsel Yenilemede Uygulamalarında Yerel Yönetimlerin Rolü Üzerine Düşünceler ve İstanbul Örneği”. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 23-24 (2001): 255-270.
- _____. *Kentsel Yenileme Yasal Yönetmelik Boyut Planlama ve Uygulama*. 2. Baskı. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2016.
- _____. “Kentsel Yenilemenin Unutulan Ögesi: Toplumsal Yenilenme”. *Türkiye Perspektifinden Kent Sosyolojisi Çalışmaları*. Ö. Uğurlu, N. Ş. Pınarcıoğlu, A. Kanbak, M. Şiriner (Der.) İstanbul: Örgün Yayınları. 2017: 267-308.
- Sarı, Özgür. “Kent Markalaşmasında Konya ve Mevlâna Örneği”. *İdealkent*. 8 (2013): 170-179.
- Sarı, Ayşe Ceren vd. *Bahçecinin El Kitabı*. İstanbul: ÇEKÜL Vakfı Yayınları. 2019.
- Töre, Evrim. “Kültür Endüstrileri Kentsel Politikalarda Bir Yer Edinebilir mi?: İstanbul Film Endüstrisi Örneği”. *İdealkent*. 12 (2014): 160-193.
- UNESCO 1972. “Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme”. <https://www.unesco.org.tr/Pages/161/177>. Erişim Tarihi: 05.04.2021.
- UNESCO 2003. “Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi”. <https://www.unesco.org.tr/Pages/181/177/>. Erişim Tarihi: 05.04.2021.
- UNESCO 2016. “Culture Urban Future: Global Report on Culture for Sustainable Urban Development”. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000245999>. Erişim Tarihi: 20 Mayıs 2021.